

Alle wegen zijn versperd. Europa en zijn vluchtelingen: niemand wil ze hebben

Guido Deraeck

In 1938, na de Kristalnacht en voorbereiding op de Wereldoorlog had er in de Franse stad Evian een eerste internationale conferentie plaats over de 'vluchtelingencrisis' in Europa. Het probleem was toen: zoeken naar een mogelijke opvang van de duizenden gevluchte Joden uit nazi-Duitsland. Ook toen wilde geen enkel Europees land hen opvangen, uit vrees voor een aanzuigeffect, maar evenzeer uit antisemitisme en angst voor 'het vreemde'. Toen ook was het adagio dat vluchtelingen niet 'bij ons' horen, wat leidt tot vreemdelingenhaat, agressie en racisme, toen zowel als nu. Dat vormt de rode draad in het bij wijlen onrustwekkende boek *Niemand wil ze hebben*¹ van Linda Polman.

Intussen is, volgens Pieter Stockmans (zie *MO*, 13/03/19), inderdaad een daadwerkelijke race naar de bodem van de vluchtelingenrechten in Europa aan de gang. Zo is Denemarken in het kader van het migratiebeleid een van de trekkers van de New Hanseatic League, een alliantie van Noord-Europese staten als tegengewicht tegen de Frans-Duitse as. In verband met identiteit en migratie willen ook Nederland, Ierland, de Scandinavische landen en Baltische staten zoals de Visegradlanden in Midden-Europa, helemaal geen *immenging* van Europa. Stemmen gaan bovendien op dat, volgens de N-VA, ook België zich best bij deze club uit het Noorden zou aansluiten. Inperking van gelijke rechten, leefloon en sociale bijstand voor vluchtelingen en asielzoekers zou er het sluitstuk van zijn.

Intussen is, volgens Pieter Stockmans, inderdaad een daadwerkelijke race naar de bodem van de vluchtelingenrechten in Europa aan de gang.

Ontmenselijking van de vluchteling

Onlangs werd er melding van gemaakt dat er in 2018 bijna tweeduizend misdrijven tegen vluchtelingen en asielzoekers in Duitsland plaatsvonden. Ook in Groot-Brittannië, maar evenzeer elders in Europa, werden verschillende aanslagen tegen moslims en migranten gepleegd. De gewelddadige terreuraanslag in Nieuw-Zeeland op 15 maart laatstleden bevestigde dat extreem-rechts wereldwijd oprukt. De populariteit van dit gedachtegoed, gebaseerd op islamofobie, homofobie en anti-migratie, neemt angstaanjagend toe, waarbij dagdagelijks migranten en vluchtelingen gediaboliseerd worden. Populistische ideeën over migratie, multiculturalisme en islamisering zijn bovendien 'bon ton' geworden, meer en meer ook bij democratisch rechts. Structureel racisme en extreemrechts geweld worden daarbij politiek veel te weinig au sérieux genomen.

Het verhaal in het boek van Polman start inderdaad in de zomer van 1938 bij de start van de eerste internationale conferentie om een oplossing te zoeken voor de

vluchtelingenproblematiek in Europa. Inderdaad, het aantal Joden dat uit nazi-Duitsland, Oostenrijk en Midden-Europa wist te ontkomen was enorm gestegen. Ook toen al waren dringend opvangplaatsen nodig, maar alle andere Europese landen wilden geen Joden opnemen, laat staan ze redden uit de klauwen van de nazi's. Ook toen gebruikte men als argument dat vluchtelingen een gevaar zouden opleveren voor de nationale veiligheid. De cohesie van de samenleving liep gevaar, er zouden zich onruststokers en criminelen onder de vluchtelingen verbergen. Bovendien zouden de Joden er andere normen en waarden op nahouden en banen willen afpakken. En dan was er ook nog het gevaar van de aanzuigende werking: laat je er één binnen, dan zullen ze allemaal van onze welvaart komen profiteren.

We beseffen vandaag dat de situatie in Europa niet veranderd is: dat blijkt overduidelijk uit het uitvoerige verhaal van Polman. Vluchtelingen zijn er altijd geweest (vandaag wordt hun aantal geschat op 60 miljoen, waarvan er trouwens meer dan 40 miljoen vluchteling zijn in hun eigen land). Maar na de Tweede Wereldoorlog — en de miljoenen oorlogsslachtoffers en 'verplaatste' burgers als gevolg ervan — kwam er wel een erkenning dat de internationale gemeenschap verantwoordelijkheid voor hen moest dragen. In 1949 werd daarom door de VN het Hoge Commissariaat voor de Vluchtelingen opgezet. Voor de hele wereld wilde Europa toen model staan voor 'beschaving'. Maar vandaag de dag is Europa voor de rest van de wereld dat morele baken volledig kwijtgeraakt.

In 1949 werd door de VN het Hoge Commissariaat voor de Vluchtelingen opgezet. Voor de hele wereld wilde Europa toen model staan voor 'beschaving'. Maar vandaag de dag is Europa voor de rest van de wereld dat morele baken volledig kwijtgeraakt.

Intussen veranderde de situatie in Europa volledig. Mensen beweren en voelen net als in 1938, zoals Polman beschrijft, vandaag dat vluchtelingen niet bij 'ons' horen. Desinteresse, angst en gebrek aan empathie, en het haatdiscours op de sociale media maken dat het met name voor vluchtelingendrama's niet eenvoudig is om te volgen wat er overal, zeker in de grensgebieden, plaatsvindt. De meeste Europeanen hebben de vuile detentiekampen langs de grenzen van Europa ook niet met eigen ogen gezien, en het aantal mensen dat de vele doden in de Middellandse Zee heeft zien drijven is nog kleiner. Bovendien desinformerden de politieke leiders dagelijks hun onderdanen door de detentiekampen als 'hotspots' te bestempelen waar zogezegd Europese hulpfondsen duurzame oplossingen aanbieden voor deze duizenden uiterst kwetsbare vluchtelingen.

Inkapseling van vluchtelingen

Men was wel enigszins gerustgesteld door vluchtelingenkampen, bijvoorbeeld in Afrika, te bekijken als een goede zaak: mensen werden er opgevangen en kregen er eten en drinken. Maar men wilde niet zien dat die kampen gewoon onderdeel zijn van een beleid om zoveel mogelijk mensen buiten Europa te houden. De realiteit is dat men mensen in een kamp 'stopt', vaak in de woestijn, ze geen (vluchtelingen)rechten geeft, er een groep hulpverleners op af stuurt en ervoor zorgt dat ze nooit Europa zullen bereiken. Zo, is het probleem 'ingekapseld', stelt Polman. Want mensen zitten er gemiddeld zeventien jaar in en zijn overgeleverd aan de financiële goodwill van de

internationale gemeenschap. Maar op een bepaald moment worden de kampen toch gesloten en worden de vluchtelingen zogenaamd ‘vrijwillig’ gerepatriëerd: terug naar hun oorspronkelijk land van herkomst. Er zijn ook de bedenkelijke deals van Europa met autoritaire regimes als Turkije en Libië als nieuwe strategie om vluchtelingen tegen te houden. Het beleid is er gewoon op gericht om de ‘vluchtelingenstromen’ tot stilstand te brengen. Hun mensenrechten worden compleet opgeschort. Ontmenselijking is er het gevolg van. Dat er ondertussen duizenden verdronken zijn in de Middellandse Zee vinden mensen helemaal niet erg: het aanzuigeffect valt er volgens hen door weg.

Maart 2018 is de derde verjaardag van de vluchtelingendeal tussen Europa en Turkije, waarbij Turkije mensen heropneemt die vanuit dat land naar Europa waren gevlucht. Duizenden strandden echter in de vele hotspots op de Griekse eilanden. Artsen zonder Grenzen riep de Europese leiders op om ‘een einde te stellen aan het schandelijke beleid dat vluchtelingen en migranten vasthoudt in de hotspots van de Griekse eilanden’. Europa slaagt er inderdaad niet in menswaardige opvang te bieden: ‘Griekenland is een stortplaats geworden voor de mensen die de EU niet kan beschermen’. De striemende aanklacht van Artsen zonder Grenzen stelt verder dat de EU en de Griekse autoriteiten kwetsbare mensen blijven beroven van hun waardigheid en gezondheid, blijkbaar als poging om de komst van anderen af te raden. ‘Dit beleid is wreed, onmenselijk en cynisch en er moet een einde aan komen’ want meer dan 12.000 mensen zitten in erbarmelijke omstandigheden in de vijf Griekse hotspots ‘gevangen’. Ondertussen zijn er sinds begin januari van dit jaar nog meer dan 5000 mensen aangekomen in Griekenland, vooral uit Afghanistan, Syrië, Irak en Congo, waar oorlog en conflicten woeden. Meer dan de helft daarvan zijn vrouwen en kinderen.

Een bij wijlen nog schrijnender verhaal doet zich voor in de Afrikaanse hotspots in Libië en elders, waar vluchtelingen bovendien gefolterd, verkracht en gemarteld worden en waarvan Europa zegt dat het om eerlijke deal gaat om migranten tegen te houden aan de Middellandse Zee. Meer nog: vanaf april laatstleden werden door de EU de reddingsoperaties ‘Sophia’ om bootvluchtelingen op te vangen in de Middellandse Zee voor de Libische kust stopgezet. In 2018 verdronken niet minder dan 1312 mensen die vanuit Libië een Europese haven trachten te bereiken.

In 2018 verdronken niet minder dan 1312 mensen die vanuit Libië een Europese haven trachten te bereiken.

Over vreemdeling en migrant tot klimaatvluchteling

In het boek van Polman volgen we de ontwikkeling van deze Europese ‘strategie’ in de strijd tegen vluchtelingen, ontheemde en zogenaamd ‘illegale’ migranten sinds 1938. De auteur onderzoekt via eigen veldwerk, gesprekken en ontmoetingen waar het Europese migratiemanagement zijn contouren kreeg, richt haar aandacht op het *Verdrag van Genève*, de vluchtelingen uit de naoorlogse communistische dictaturen, de *displaced persons*, het Koude-Oorlogsvluchtelingenbeleid, nadien de val van de Berlijnse Muur en de gevolgen van de nieuwe oorlogen overal ter wereld. Nooit eerder vroegen zoveel vluchtelingen asiel aan in Europa.

In het afsluitend Glossarium *Vluchtelingen of migranten?* geeft Polman een uitgebreid overzicht van de vele termen die in het dagelijkse migratiedebat worden gebruikt:

(illegale) vreemdeling, (im)migrant, asielzoeker, vluchteling, allochtoon, enz. Maar ze ontleedt er evenzeer begrippen als ‘aanzuigende werking’, asielinstroomcijfers, eurohaat, fake news, het *Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens*, hotspots, water-metaforen en overlevingsmigranten.

Ze heeft het ook uitvoerig over *klimaatvluchtelingen*. In augustus 2017 stelde de International Organisation for Migration (IOM) dat tegen 2020, volgend jaar dus, zes-tig miljoen mensen uit Afrika zullen gevlucht en geëmigreerd zijn als gevolg van verwoestijning. Bovendien migreren mensen zelden om één reden. Zo schrijft Linda Polman dat droogte, overstromingen en steeds grilliger weerpatronen het overleven van kleine boeren en nomaden moeilijk en zelfs onmogelijk maken. Onderzoekers van de Columbia University (New York) toonden zelfs aan dat er — voor de EU — een relatie is tussen klimaatopwarming en droogte enerzijds, en gewapende conflicten en vluchtelingen anderzijds. Volgens hun berekeningen kan bij een opwarming van twee graden Celsius het aantal asielaanvragen stijgen met achtentwintig procent. Bij een stijging met vijf graden kan dat 188 procent zijn, of meer dan 600.000 asielaanvragen per jaar.

Ook Mariyam Safi wijst er in het *Oikos*nummer 89 (2019/1) op dat ‘over heel de wereld mensen door natuurrampen genoodzaakt worden om hun nest te verlaten. Nu al zijn er miljoenen mensen op de vlucht voor overstromingen, hongersnood of voor conflicten die gaan over het resterende vruchtbare land.’

Volgens Polman in *Niemand wil ze hebben* ligt de klemtoon van het Europese beleid op het ‘inkapselen van het vluchtelingengegeven’: de Europeanen zelf doen graag alsof ze in onschuld in een ‘kwetsbaar fort’ wonen en zich onafgebroken moeten verdedigen tegen horden inhalijs nepvluchtelingen die een gat in de muur proberen te hakken. Maar dat is te gemakkelijk. Polman:

‘Europese landen spelen namelijk een rol in de oorlogen en de armoede die mensen ontvluchten, om over milieuvervuiling door onze bedrijven en klimaatverandering niet te spreken.’

Onder de twintig miljoen vluchtelingen die in 2017 onder het mandaat van de UNO vielen waren er maar drie miljoen die in aanmerking kwamen voor asiel. De rest van ‘s werelds vluchtelingen zit muurvast ingekapseld, vaak in mensonterende kampen, zoals op de Griekse eilanden of andere verafgelegen plaatsen, zoals op Nieuw-Guinea. Vanaf de jaren ‘90 deed een ‘humanitaire innovatie’ haar intrede met de *veilige enclaves*, als instrument in de ‘preventieve vluchtelingenbescherming: Koerdische enclaves in Noord-Irak en Syrië, Bosnië (Srebrenica), maar ook in Soedan, Rwanda, Afghanistan en Somalië.

Inkapseling in kampen en enclaves vormt inderdaad de ene pijler onder het Europese vluchtelingen-beleid, en *repatriëring* is de andere.

‘Tegenwoordig zijn aangemoedigde repatriëringen aan de orde van de dag. Somalische vluchtelingen in Kenia hangt voortdurend de sluiting van hun kampen boven het hoofd... Ook Afghaanse en Pakistaanse kampen wordt het

Inkapseling in kampen en enclaves vormt inderdaad de ene pijler onder het Europese vluchtelingenbeleid, en repatriëring is de andere.

leven door dwangmaatregelen steeds zuurder gemaakt: de UNHCR helpt bij de 'vrijwillige' repatriëring van deze mensen'.

In verband bijvoorbeeld met de deals over Somaliërs heeft Polman het zelfs over 'pappen en nathouden'. Verder heeft zij het ook uitvoerig over de deal met de 'Soedanese genocidepleger' en vooral ook over de nefaste EU-Turkijedeal, het aanslepend conflict in Syrië en wat zij noemt 'het epicentrum Lesbos' als opvangplaats, 'ongeschikt voor dieren'.

Kortom, tot een gezamenlijk Europees vluchtelingenbeleid, gebaseerd op een evenredige verdeling van de lasten, is het in de geschiedenis van de Europese Unie nooit gekomen. Onderzoekers van de *Oxfordse Border Criminologies Unit* constateerden in 2018 dat Europa 'geobsedeerd' is door de bestrijding van migratie: 'het is bereid elke morele en humanitaire prijs te betalen om vluchtelingen en migranten uit Europa te weren'. Polman besluit haar indrukwekkende boek met een treurige constatering over een continent dat zich na de Tweede Wereldoorlog met 'Nooit meer!' had voorgenoemen om een baken van beschaving voor de rest van de wereld te zijn. Het is alleszins een gedegen relaas over het huidige nefaste migratiebeleid. Misschien een minpuntje: ze vermeldt aan het slot van haar onderzoek (vanaf 1938 tot vandaag) geen hefbomen om het anders aan te pakken.

Van Europa naar de verdeelde aarde

Als aanvulling bij het boek *Niemand wil ze hebben* van Linda Polman is een ander recent werk even relevant. In *De verdeelde aarde. Hoe de grenzen in de wereld kwamen*² gaat auteur Hans Dijkhuis na hoe feitelijke en ideeëngeschiedenis overal de grenzen trok vanuit territoriumdrift. Maar het gaat ook over hoe er altijd is gedroomd van een wereld zonder grenzen, waarbij vluchtelingen gemakkelijk konden wegtrekken maar toch 'thuis' bleven. Zijn boek toont ook hoe flexibel grenzen zijn en hoe ze vaak slechts enkele generaties meegaan. Het fervente nationalisme van de jongste tijd is volgens hem helemaal geen teken van het opleven van natiestaten, maar net van hun neergang. Hij blijft

ook stilstaan bij de problematiek van klimaatvluchtelingen. Vraagstukken zoals klimaatbeleid en migratie, maar ook handelsrelaties kunnen volgens Dijkhuis dan ook niet worden opgelost achter grenzen. De rigiditeit van de huidige grenzen is volgens hem een ware belemmering voor menselijke groei en solidariteit.

De rigiditeit van de huidige grenzen is volgens hem een ware belemmering voor menselijke groei en solidariteit.

Bio

Guido Deraeck is docent op rust aan de UCLL en in Tilburg. Hij is auteur van *Culturen in meervoud. Aspecten van intercultureel pedagogisch handelen in onderwijs, vormingswerk en hulpverlening*.

Noten

1. Polman, Linda, Niemand wil ze hebben. Europa en zijn vluchtelingen, 2019, Amsterdam, Jurgen Maas, (verspreiding via EPO), 279 pp.
2. Dijkhuis, Hans, De verdeelde aarde. Hoe de grenzen in de wereld kwamen, 2018, Amsterdam, Athenaeum — Polak & Van Genneep, 359 pp.